

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЗЕМЛІ У ТВОРЧОСТІ ВЛАДИСЛАВА ЛОЗІНСЬКОГО

Кінець XIX – початок XX ст. став часом нових зрушень у розвитку історичної науки. Поява напряму позитивізму посприяла формуванню нової дослідницької методології та ідей, що відділяли історію від прагматичних, здебільшого виховних цілей. Для багатьох народів, що перебували під іноземним пануванням, історична наука стала полем розбудови національної ідеї та міфології у їх боротьбі за визволення від імперського гніту. Так, зокрема у польській науці історія розглядалась інструментом “для зміцнення сердець”. Нові критичні підходи до історіописання давали можливість більш об’єктивно та різносторонньо висвітлити минуле народу. Також нові наукові віяння дали поштовх для ґрунтовного дослідження багатих актових джерел, які більше наближували дослідника до реалій тогочасного життя, аніж літописні наративи, що здебільшого ставили певну політичну ціль та описували події та часи, до яких аналісти не мали безпосереднього стосунку. У цей період пробуджується інтерес дослідників до вивчення історії на локальному рівні. Виходять у світ праці про минуле конкретних регіонів та суспільних груп. Одним із таких дослідників, у науковій творчості якого проявились ці нові для його епохи концептуальні віяння, був Владислав Лозінський. Його перу належать цікаві праці, присвячені минулому його малої батьківщини – Галичини та Перемишльської землі, зокрема. На жаль, на сьогоднішній час у вітчизняній науці немає досліджень, присвячених вивченню творчості В. Лозінського як історика, а особливо його праць на ниві історичного краєзнавства східної частини Перемишльської землі. Більше уваги сучасних як українських, так і польських дослідників, привернула його літературна творчість. Так, невеликі енциклопедичні статті про В. Лозінського належать А. Кноту та Я. Ісаєвичу, вивчали його історичні здобутки М. Рудковська та К. Косек, літературну творчість вченого досліджували Я. Тазбір та Т. Персяк¹. Пропонована розвідка покликана частково заповнити пробіл в українських історіографічних студіях, що виник через відсутність подібних праць, та висвітлити наукові візії В. Лозінського на минуле Дрогобиччини і регіону.

Владислав Лозінський народився 29 травня 1843 р. в селі Опарі на Дрогобиччині. Його батьками були поштмайстер та мандатаріуш Валеріан Лозінський і Юлія з дому Левицьких. Батьки походили зі стародавніх родин дрібної галицької шляхти. Старший брат Владислава Валерій (1837–1861) був письменником. У 1846 р. сім’я переїхала до с. Смільниця коло Самбора, в честь якої Лозінський в пізнішому часто підписувався псевдонімом “Войтек із Смільниці”. Майбутній історик в 1862–1868 рр. навчався на відділі філософії Львівського університету. Тоді ж за сприяння брата Валерія, він розпочав діяльність на літературній та видавничій ниві як один із редакторів львівського культурно-освітнього часопису “Dzwonek” (1864–1866). У пізніших роках він також працював редактором газет “Dziennik Literacki”, “Przegląd Powszechny” та “Gwiazdka Cieszyńska”, головні ж його редакторські здобутки в 1873–1883 рр. пов’язані із видан-

ням “Gazeta Lwowska”, яка була ним перебудована та досягнула нового розквіту. Також він активно включився у наукове життя Львова та Галичини. Він обіймав посади наукового секретаря Фундації ім. Оссолінських, голови Товариства приятелів мистецтв, віце-президента Історичного товариства, керівника Грона консерваторів, був членом Народнознавчого товариства та від Академії знань. Відзначенням його наукових здобутків стало присвоєння титулу *doctor honoris causa* Львівського університету².

У своїх політичних поглядах Владислав Лозінський був лояльним до австрійського панування у Галичині. Це давало йому змогу зайняти впливове становище у вищих колах тогочасної галицької еліти та брали активну участь у громадсько-політичному житті Австро-Угорської імперії. У 1879 р. він був обраний депутатом Палати послів (*Abgeordnetenhaus*) імперського парламенту VI каденції (1879–1885). Також історик був вибраний від округу Турка-Бориня депутатом V каденції (1882–1889) Крайового сейму Галичини. За його діяльність на благо краю мешканці Турки надали йому (1885) звання почесного громадянина міста³. В 1902 р. Лозінський став членом Палати панів (*Herrenhaus*). Слід зазначити, що таку можливість він отримав за активну участь у громадському та культурному житті Ціслеїтанії. Право засідати у верхній палаті парламенту, яке було пожиттєвим, надавав сам імператор за видатні заслуги у державницькій чи культурно-науковій діяльності. Владислав Лозінський помер 20 травня 1913 р. та був похований на Личаківському кладовищі у Львові.

На творчість В. Лозінського значний вплив мали течії у культурі та науці епохи у якій жив дослідник. Уся калейдоскопічність особливостей переходу від періоду позитивізму до неоромантизму, зі збереженням певних польських історіографічних традицій, призвели до формування яскравого стилю науковця. Лозінський відійшов від протореного шляху багатьох польських істориків, які головною метою ставили створення синтетичної праці, яка б давала панорамний погляд на ширший період історії чи навіть охоплювала час “від стародавності до сьогодення”. Він також не вдався до популярних в епоху позитивізму досліджень економічної історії. Історик наголосив, що висвітлення політичної історії “охоплює далекі горизонти, але виразно відображає лише перший план епохи та подій”. Своє ставлення до великих синтетичних досліджень він висловив твердженням, що вони “розбиваються в документах у життя, в рух, [...] в коліщатка та пружини цілої майстерні суспільної еволюції. Ніхто із цих актів не складе історії народу, але коли їх всіх пізнаємо, може із них скластись природня історія поляка”⁴.

Слід наголосити, що свій творчий шлях В. Лозінський, попри його ґрунтовну освіту та працю в різноманітних науково-дослідних організаціях, розпочав із написання саме художніх творів. Випрацювавши свій літературний стиль, дослідник у своїх наукових працях ставив собі за завдання популяризувати минуле, розкрити його різнобарвність широкій громадськості. Саме тому найпопулярніші його праці були присвячені перипетіям найяскравіших сторін життя людей минулих епох. Перший більший художній твір Лозінського “Приблуда” вийшов ще в 1864 р. і був театральною п’єсою із сучасного життя руського населення Галичини. Ще з другої половини 1860-х рр. у світ виходять його історичні повісті, що невдовзі стали доволі популярними серед читачів. Серед них варто назвати “Перші галичани”, “Легіонер”, “Скарб ватажка” та “Око пророка”.

У подібному ключі Лозінський взявся за висвітлення чи не найпопулярнішого в дослідженнях істориків XIX та початку XX ст. періоду – XVI та XVII ст. Ця епоха в польській історичній свідомості мала символічне значення як час найбільшої могутності Речі Посполитої, її яскравих зовнішньополітичних успіхів, активного розвитку економіки та культури. Це був період “золотого віку” польського шляхетства, яке розкві-

тало цілою плеядою неординарних особистостей. Цей період розкривав перед дослідником чи не найбільш яскраві події із життя минулих епох, що давали можливість широко розкритися його таланту письменника та популяризатора історії.

Беручи активну участь у створенні музейних та бібліотечних колекцій, він заглибився у вивчення актових документів Руського воєводства. Це дало можливість В. Лозінському ґрунтовно вивчити реальне життя тогочасного суспільства на мікрорівні. Будучи активно залученим до пошуків пам'яток старовини краю та у його громадське життя, він зосередився і на вивченні суспільних відносин в Галичині в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Серед його наукових праць слід назвати дослідження у галузі історії мистецтва “Церковне малярство на Русі”, “Львівське мистецтво в XVI та XVII століттях: архітектура і скульптура”, “Львівське золотарство в давніх віках: 1384–1640”. Лозінський докладно висвітлив історію побуту населення в часи І Речі Посполитої у праці “Польське життя в давніх століттях”⁵. Натомість у сфері історичного краєзнавства цінною залишається праця “Патриціат та львівське міщанство в XVI та XVII століттях”⁶. Але найбільш знаною із його праць, яка дочекалася багатьох перевидань і користується постійною популярністю у читачів, залишається “Правом і безправ'ям. Звичаї на Червоній Русі в першій половині XVII століття” (*Prawem i lewem. Obuczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*).

Значний вплив на творчість В. Лозінського мав рух на критичне висвітлення історичних подій пов'язаний із діяльністю краківської історичної школи. Її поява стояла у безпосередньому зв'язку із консервативними політичними колами Галичини та виходом у світ в 1869–1870 рр. їх своєрідного маніфесту – “Теки Станьчика”. У подібному ключі вчений вдався до зображення історії населення Речі Посполитої в XVI–XVII ст. Він наголошував, що “не треба боятися тіней на образі минулого, вони не гасять світла, але дають бачення форми.” В душі романтизму він зауважує, що “світла і слави” немає в конкретних історичних персоналіях, але вони є поза ними і “від них і через сходять, є у видовому генії, в колективній душі, в історичних еманациях народу”⁷.

Зосередившись на житті шляхетського стану, історик не міг оминати увагою господарсько-економічні питання, що були основою могутності можновладних родин. Серед різноманітних форм збагачення науковець виділив активну розробку покладів солі. Він наголосив, що Перемишльська земля “не тільки із ріллі жила, але із солі”, яку активно добували на Дрогобиччині та Самбірщині. З цим промислом він пов'язує швидкий ріст багатства на початку XVII ст. магнатських родів Потоцьких, Любомирських, Дрогойовських, Гербуртів, Мнішків. Вони, поруч із простолюдом, не гребували займатися торгівлею сіллю та організовували каравани барж на Сяні звідки сіль сплавлялась на ринки в Торуні. Своєрідну монополію на сіль із регіону намагався встановити сандомирський воєвода та самбірський староста Юрій Мнішек, що взяв під свій контроль усі жупи на Самбірщині та Дрогобиччині⁸.

Змальовуючи картину стосунків між різними суспільними станами у Червоній Русі, В. Лозінський не оминув увагою і висвітлення становища селянства. Життя селян він охарактеризував дефініцією, наданою Польщі італійцем Джованні Батістою Пакічеллі, *infernus rusticorum* – “пекло для селянства”. Таке означення було спричинене їх безправним становищем та обов'язками, накладеними дідичами. Яскравим прикладом повинностей селян у королівщинах були обов'язки мешканців сіл Самбірської економії. Основним джерелом для їх висвітлення стали для історика скарги селян до короля на старосту Юрія Мнішка, що самовільно збільшував встановлені інвентарями (зокрема т.зв. “інвентарем Петра Сьлостовського” з 1587 р.) селянські повинності. Так, селяни,

які були зобов'язані до поставки дров до жуп, де вони були потрібні для виварювання солі, мали на рік від лану здати 150 возів дерева, навантажених по 15 букових або 18 ялинових стовбурів кожен. В інакшому випадку мали заплатити компенсацію по три гроші замість кожного воза. Ця повинність звільняла селянина від будь-яких інших чиншів. Всі інші селяни, які були зобов'язані до інакших повинностей та оплат, мали надати на рік по два вози дров. Робочих днів від лану господарства селяни мали виконати 12 по дві особи. Власники овець та свиней мали віддати одну штуку з 20 в рік, або заплатити замість цього по одному грошу з кожних 10 голів дрібної худоби. Також селяни були зобов'язані виставляти людей на вибранецьку військову службу в самбірському замку – більші сільські громади виставляли по шість осіб, а менші – по два. Селяни, які займалися варінням солі, мали заплатити по п'ять грошів із кожної виробленої бочки⁹.

Документи зі скаргами селян до суду давали підставу В. Лозінському зробити висновок, що “перехід від XVI до XVII ст. став критичним моментом в долі сільського населення” та призвів до погіршення їх становища. Причину цього дослідник вбачає у наслідуванні польською шляхтою дій угорських магнатів, які після придушення селянських повстань в 1594–1597 та 1626 роках значно збільшили тягарі повинностей та обмежили права селян. Втім, історик підкреслює, що селяни наполегливо відстоювали свої права перед королівським судом, борючись проти свавілля старост протягом кількох десятиліть, незважаючи на переслідування зі сторони посадовців¹⁰. Таким чином, Лозінському вдалося проілюструвати перебіг складного процесу суспільних трансформацій в ранньомодерну добу та підмітити рівень громадської і правової свідомості селянських мас краю.

Але селянство вдавалось не лише до мирної боротьби за свої права. Досліджуючи селянські повстання у Червоній Русі, історик не забув звернути увагу і на події козацької війни 1648 р. Він зазначав, що, на відміну від Галицької землі, у Перемишльській місцева дрібна шляхта не об'єднувалась із повстанськими військами Хмельницького для захоплення міст та замків. Виняток становили лише мешканці Дрогобича, які вислали до козаків своїх посланців із обіцянкою великої здобичі у випадку їх приходу. Ці ж захопили місто і пограбували усіх католиків та євреїв. Лозінський зазначає, що міщани-русини не повністю довіряли своїм козацьким союзникам та, побоюючись помилки і “козацької зажерливості”, сховали свої скарби в церкві Св. Трійці. Втім, це не вберегло їх від втрати, адже піп цієї церкви викрав все заховане та втік. Але руські міщани не запинилися на цьому і на чолі із міським райцем Василем Ланковичем підмовили до бунту мешканців околиць. 2 тисячі селян вдерлись у місто і здійснили погром, винищивши 120 євреїв¹¹. Слід відзначити, що події 1648 р. стали чи не найвідомішими у історії Дрогобича і знайшли відображення у багатьох пам'ятках культури. Так, зокрема, вони були зображені на фресках дрогобицького костьолу Св. Бартоломея та на картинах польського художника першої половини XX ст. Фелікса Ляховича¹².

Подібна історія розігралась і в Добромилі. Руські міщани, об'єднавшись із навколишніми селянами, на чолі із Пінчовським нападали на двори місцевої шляхти. Головною їх ціллю був двір Фредрів в Арламові. Але майбутньому видатному письменникові Андрію Максиміліану Фредру вдалося відбити усі наступи бунтівників.

У 1657 р. дрібна самбірська шляхта активно підтримала похід козацьких полків та військ князя Юрія Ракочі. З іншого боку вторгнення семигородців та спричинене війною безвладдя дало їм змогу самостійно вдаватись до масштабних розбійницьких акцій. У цей час Василь Яворський із своїми синами Миколаєм та Семйоном, об'єднавшись зі шляхтичами Білинськими, Сулатицькими, Боровськими, Винницькими,

Ортинськими, Уруськими та Чайковськими, активно грабували край. Але відразу, коли військове щастя покинуло князя Ракочі, вони змінили фронт і разом із польськими військами переслідували його та вторглися задля грабунків на Закарпаття¹³.

Окремо В. Лозінський висвітлив проблему розгортання розбійницьких рухів у Besкидах. У XVI та XVII ст. т.зв. бескидники стали справжньою грозою прикарпатських сіл та містечок на сході Перемишльської землі. Особливо багато розбійників було на Самбірщині. Історик відзначає, що дуже важливий вплив на процеси розвитку цього руху серед місцевого сільського населення мали відносини між селянами та шляхтою. Селян, що займалися розбійницьким ремеслом, захищали шляхтичі, під юрисдикцією яких вони перебували. Селянина за законом не можна було без дозволу дідича ані притягнути до відповідальності, ані схопити на місці злочину. “Між справедливістю і селянином стояв, як муром, шляхтич, котрого треба було перемогти позовом і наступним тривалим та важким судовим процесом”¹⁴. Часто бувало, що шляхтич не лише толерував злочини своїх підданих, але навіть користав із них. Здебільшого це були дрібні шляхтичі, що самі жили подібним до своїх підданих життя. Як вказував вчений, “у відлюдних гірських закутках, серед ущелин Besкидів, в зарубах самбірських, прихованих та недоступних, серед борів та вертепів сидів, як вовк, малий шляхтич з жменею голодних та диких підданих. Сидів там особливий клас людей недисциплінованих та неklasифікованих щодо свого суспільного становища часткові та загонові напівшляхтичі, напівпришки, напівселяни”¹⁵. Така безпорадність системи правосуддя призвела до запровадження певних змін. На сеймику в Судовій Вишні в 1647 р. були вирішено скоротити термін та вартість провадження судових процесів проти розбійників, дозволено було на місці злочину страчувати злочинців. На мешканців міст та сіл було накладено обов’язок участі у переслідуванні розбійників, а селяни, які вирушали на заробітки до Угорщини, мали мати лист із відповідним дозволом від свого дідича.

В. Лозінський наводить перелік шляхтичів, що в Перемишльській землі очолювали розбійницькі ватаги. Так, Лукаш Височанський з Василем Черніцьким організували банду опришків із селян з Високої та здійснювали напади на шляхетські двори в 1620-х роках. Тоді ж розбоєм займаються семеро братів Жураковських зі “зграєю волохів, сербів та черкесів”. Зокрема, вони, напавши та пограбувавши двір Андрія Жолудя, викрали господаря і вбили його у своїй гірській схованці. Втім, ці події, на думку дослідника, мали характер невідомої нам зі своїх причин родинної вендети, адже А. Жолудь був одружений із їх родичкою. Ці злочини залишились безкарними. Найбільш грізними у своєму розбійницькому ремеслі були представники роду Комарницьких, що мешкали у самбірських горах на пограниччі із Угорщиною. Кость Комарницький, прозваний Черленим, вступив у змову з угорськими опришками-сабатами та здійснював напади по обидва боки Карпат. Особливо активно він грабував купців, що переїжджали гірськими трактами між Угорщиною і Річчю Посполитою. Це змусило краківського каштеляна князя Януша Острозького вислати в 1605 р. загін для охорони шляху. Але Комарницький, довідавшись про це заздалегідь, влаштував посеред гір пастку із засіки дерев та несподівано напав на людей Острозького. Загін було розбито, а його керівника та кількох князівських людей – вбито. Зухвале пограбування здійснив також інший представник родини Комарницьких, званий Мотиковичем, що напав на мукачівського владика Юрія, який повертався із Польщі в Угорщину¹⁶.

В. Лозінський намагався розглянути розбійницькі рухи у контексті розвитку подібних явищ в інших європейських країнах. Цим він хотів показати, що такі явища не були чимось винятковим та притаманним лише населенню Речі Посполитої і Галичини.

Так, зокрема, самбірську шляхту, що займалась розбоєм, історик порівнює із німецькими “раубріттерами” – розбійниками, які чатували при дорозі на проїжджих купців. Серед таких він називає навіть брата перемишльського владики Стефана Винницького. Його опришківським гніздом був маєток в Монастирці де збирались його поплічники з навколишньої шляхти. Із ними він в 1665 р. пограбував львівських та самбірських купців. Постраждали звернулись до суду і рятувати свого брата взявся владики за посередництвом тенутарія самбірського староства Станіслава Скаршевського. Інший рід шляхетських розбійників Терлецьких мав такою базою свій двір в Терлі. Один із роду Терлецьких здобув своїми вчинками настільки темну славу, що отримав прізвисько “Дикий Вовк”. Він, зокрема, в 1660 р., разом із братами Федором та Юрком, напав на ротмістра хоругви великого коронного стражника Сенявського Олександра Лозінського та вбив його брата Андрія Репецького, а їх майно пограбував.

Ще одним грізним розбійником в самбірських горах був шляхтич Ян Яворський на прізвисько “Перкович”, що нападав здебільшого на угорських купців. У 1652 р. тенутарій самбірського староства Богуслав Лещинський вислав проти нього Станіслава Стшелецького та Каспара Шліхтінга із ротою німецької піхоти, а також велике ополчення із старосамбірських міщан, сільських посадовців та навколишніх селян. Каральна експедиція закінчилася вдало, і Яворського з усією його ватагою опришків було схоплено. Втім, докладне дослідження актів сеймику у Судовій Вишні дозволило В. Лозінському віднайти документи які свідчили, що Яворський уникнув кари і вже в 1653 р. і виступав перед шляхетським зібранням як жертва грабунків, вчинених жовнірами Шліхтінга.

Основну увагу В. Лозінський у своїй праці “Правом і безправ'ям” зосередив на звичаях шляхти. Особливо ґрунтовно він висвітлив події з історії шляхти Перемишльської землі. Це дослідник обумовив тим, що вона виділяється із інших областей Галичини “висотою та бундючністю шляхетською”. “У ній гніздо найдавніших родів, у ній найактивніший рух думок, найгордівливіші почуття привілеїв та станової удільності”¹⁷. Історик вважав, що причиною цього став значний розвиток мережі містечок та значна густота населення, а особливо шляхти. Лозінський відзначає, що аристократичні роди краю мали давнє місцеве руське походження. Вияв цього він знаходить у зв'язку назв родів із топографією місцевості, найменуваннями сіл, маєтків та містечок. Ще в першій половині XVII ст. вони були “мало колонізовані, твердо стояли при своєму східному обряді, поряд із попами були найпотужнішою опорою антиуніатської ортодоксії”¹⁸. Ще одним проявом “руськості” перемишльської шляхти вчений бачив відмову від колонізації своїх імен та використання їх у зменшених формах (що Лозінський називає “селянськими фамільярними зменшеннями”) і часто із прізвиськами. Слід звернути увагу, що така традиція мала давні корені в Галичині і застосовувалася навіть до князів ще в XI ст. (наприклад, князь Василько Ростиславич) та мала свої паралелі у Польщі (князі Мешко, Лешек, Болько).

В. Лозінський відійшов від популярної у польській історіографії ідеї розглядати шляхту Речі Посполитої, як стан “рівних із рівними”, де “шляхтич на загороді рівний воеводі”. Вчений послідовно заперечував тезу про шляхетську рівність, яку він називав легендою. Він уважав її лише почесним гаслом, яке давало певним особам можливість підіймати свою самооцінку, але якого ніколи не дотримувались. Шляхетську ієрархію історик вбачає не тільки у майновій градації та посадах на державній службі, але також в існуванні термінів *nobilis* (“шляхетний”) та *generosus* (“вроджений”). Такі погляди Лозінського суперечили популярним концепціям романтичної ідеалізації І Речі Посполитої.

Подібно В. Лозінський широко ілюстрував прикладами із минулого хибність ідей про Річ Посполиту як країну міжконфесійної злагоди та порозуміння. Захист релігійних інтересів, як вказував дослідник, був єдиним чинником, що міг об'єднати галицьку шляхту та спонукати її до активних дій як єдиного суспільного стану. Для прикладу вчений навіть криваві історії боротьби за володіння перемишльським єпископством між уніатом Атанасієм Крупецьким та православним Сильвестром Гулевичем (1636) та тим же Крупецьким і православним єпископом Антонієм Винницьким (1650–1653). Їх боротьба за оволодіння храмами набирала форм локальних воєн, що забрали чимало життів.

Серед видатних представників шляхетського стану, доля яких була тісно зв'язана із східною частиною Перемишльської землі, В. Лозінський виділив рід угорських дворян Другетів. Вони породичались із самбірським старостою Юрієм Мнішком. Борги останнього змусили його синів віддати родичеві – Юрієві Другету – за 300 тис. злотих Хирів та Ляшки (нині село Муроване). Він зробив замок у Ляшках збірною базою для угорської опозиції, що постійно здійснювала походи в межі Трансільванії задля повалення влади князів Ракочі. Звідси було здійснено походи в 1616 та 1620 рр. Втім войовнича енергія Другетів була спрямована не лише на південь від Карпат. Як зазначає Лозінський, вони та їх наймані війська постійно давалися взнаки місцевій шляхті, свідченням чого є безустанні скарги на власників замку в Ляшках на сеймику у Вишні аж до 1653 р.¹⁹

Однією із найяскравіших та неоднозначних особистостей епохи, у якому втілились усі характерні риси шляхетського стану, був Ян Фелікс Гербурт. Він в 1601 р. силою зайняв успадкований від свого двоюрідного брата Станіслава Добромилів, на який претендувала і його вдова. Це містечко він зробив центром своїх володінь і підніс до рівня важливих культурних осередків свого часу. Там він заснував друкарню, із якої вийшли видання творів Вінченці Кадлубка та хроніки Яна Длугоша. Також сам Ян Фелікс був автором оригінальних і глибоких за своїм змістом філософських та політичних творів. В. Лозінський намагався показати усю неоднозначність його особистості і зобразив історію боротьби Гербурта із Поруденськими і Коритками. Завзятим його ворогом був Адам Стадніцький, родич його союзника Станіслава Стадніцького. Він підтримував останнього у масштабному повстанні шляхти проти короля Сигізмунда III. Гербурт, як вважав Лозінський, планував встановити королем Речі Посполитої князя Габрієля Баторі, а самому зайняти його місце на троні Трансільванії²⁰, однак повстання зазнало поразки, а сам Ян Фелікс був ув'язнений. Вчений з особливим зацікавленням висвітлює його творчість на літературній ниві під час перебування у в'язниці. Звертає увагу історик і на активну підтримку Гербуртом православних проти католиків. Як зазначив дослідник, він “викидав із міських посад католиків і встановлював на них схизматиків, всупереч королівських мандатів демонстративно агітує друком та вчинками проти унії”. Одночасно Лозінський відзначив, що Гербурту належать пророчі слова на захист православних, у яких він передбачує можливість великої війни на Сході Європи через релігійні кривди, які трагічно справдилися в 1648 р.

Чи не найбільше увагу вченого привернула багата на криваві перипетії історія життя найвідомішого серед шляхтичів Речі Посполитої бунтівника та розбійника, прозваного за свої вчинки “Ланцутським дияволом”, – Станіслава Стадніцького. Для Лозінського він став прикладом тогочасного стану суспільної моралі: “має всі звичні для свого часу і свого оточення риси щоб бути типовим, але має стільки буйної сили індивідуальності, що був і залишається винятковим. Всіх вад тогочасних характерів, всіх недоліків поль-

ського суспільства на ньому можна навчатись”²¹. Він постійно воював із багатьма представниками перемишльської шляхти, і події цієї боротьби часто відбувалися на теренах Самбірщини та Дрогобиччини. Серед його ворогів були представники таких можних родів, як Лігези, Корнякти, Острозькі. А в 1606 р. він разом із Миколаєм Зебжидовським та Яном Гербуртом став організатором повстання шляхти проти короля Сигізмунда III. Втім, найбільш цікавими для вивчення історії східної частини Перемишльської землі є висвітлені вченим події загибелі Стадницького. Влітку 1610 р. він, облаштувавши у Самборі свою базу, розпочав вирішальне зіткнення з головним ворогом – великим коронним маршалком Лукашем Опалінським. Після поразки у битві під Воютичами “Диявол” з невеликим загonom переховувався та здійснював диверсійні напади проти своїх ворогів. Зупинившись у с. Тарнава, недалеко від замку свого союзника Яна Гербурта під Добромилем, він очікував на прихід найнятого у Трансільванії війська сабатів. Дізнавшись про місце його перебування, Опалінський вислав своїх людей для нападу. 20 серпня вони розбили загін Стадницького, а його самого вбили у поблиському лісі.

Останній акт кривавої драми розпочався вже після смерті Стадницького. На Самбірщину в кінці серпня через Карпати вторглися загопи запрошених Дияволом трансільванських найманців-сабатів у кількості близько 6 тисяч. Отримавши підтримку частини місцевої шляхти, зокрема Комарницьких, Черніцьких та Височанських, і низки сільських солтисів, вони вчинили масштабні руйнування місцевості. Із їх допомогою частина шляхти змогла врегулювати свої приватні конфлікти із сусідами. Вони захопили Старий Самбір, василянський монастир в Спасі та цілу низку сіл і маєтків аж до Самбора. Здійснивши масові грабунки та вбивства, сабати через Дрогобиччину і Стрийщину вирушили до Тухлі, де перейшли гірські хребти та повернулись на батьківщину. Місцева шляхта після погрому зібралась на сеймик у Судовій Вишні, де ухвалила домагатись від семигородського володаря Габора Баторі відшкодування за збитки, в іншому випадку погрожувала здійснити відплатний похід у Трансільванію. Однак, відповіді від князя вони не дочекались, а грізні слова про помсту залишились лише словами²².

Дослідження Владислава Лозінського розкрили широкій громадськості бурхливу історію населення Галичини другої половини XVI – першої половини XVII ст. Будучи вихідцем із Дрогобиччини, він багато уваги присвятив саме подіям на теренах його малої батьківщини – східної частини Перемишльської землі. Висвітлення науковцем усієї неоднозначності та темних сторінок минулого руйнувало багато усталених у польському суспільстві історичних міфів. За це вчений наразився на критику багатьох дослідників та діячів культури, які заявляли, що краще б не існувало книги “Правом та безправ’ям”, яка може слугувати доказом обвинувачення проти поляків. Але попри це його праця інтригувала неабиякою гостротою піднятих питань, їхнім реалістичним об’єктивним зображенням. Нагадаємо також, що в Польщі твори В. Лозінського віддавна надихають дослідників і письменників до створення, як наукових праць присвячених окремим із висвітлених істориком проблеми, так і художніх творів, що в популярній формі відображають життя яскравих персоналій минулого. Будемо сподіватися, що не менш плідним шляхом підуть і українські вчені, літератори та використовують матеріали зібрані й описані В. Лозінським для наукової та художньої популяризації багатого минулого нашого краю. А нові твори, написані на основі спадщини вченого, стануть вагомим набутком сучасної науки та літератури.

¹ Ісаєвич Я. Д. Лозінський Владислав / Я. Д. Ісаєвич // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2009. – Т. 6. – С. 260.; Rudkowska M. Wyszedł z dworu: przeżycie i doświadczenie historyczne w twórczości Władysława Łozińskiego / M. Rudkowska. – Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2002. – 151 s.; Kosek K. Prace historyczne Władysława Łozińskiego / K. Kosek. – Studia historyczne. – 1979. – Т. 22. – № 1. – S. 3–24.; Tazbir J. Wstęp / J. Tazbir // Łoziński W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku. – Warszawa: ISKRY, 2005. – S. 5–16.; Piersiak T. O neosarmatyzmie w piśmarstwie Władysława Łozińskiego / T. Piersiak // Między literaturą a historią. Z tradycji idei niepodległościowych w literaturze polskiej XIX i XX w. – Lublin, 1986. – S. 22–30).

² Knot A. Łoziński Władysław / A. Knot // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1973. – Т. 18. – S. 460–461.

³ Kronika // Gazeta Lwowska. – 1885. – № 56. – S. 4.

⁴ Łoziński W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku / W. Łoziński. – Warszawa: ISKRY, 2005. – S. 25.

⁵ Łoziński W. Życie polskie w dawnych wiekach / W. Łoziński. – Lwów: H. Altenderg–Gubrynowicz i syn, 1921. – 262 s.

⁶ Łoziński W. Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku / W. Łoziński. – Lwów: Gubrynowicz i Schmidt, 1890. – 305 s.

⁷ Łoziński W. Prawem i lewem. – S. 27.

⁸ Ibidem. – S. 132.

⁹ Ibidem. – S. 313.

¹⁰ Ibidem. – S. 306.

¹¹ Ibidem. – S. 331.

¹² Drohobycz Feliksa Lachowicza. – Olszanica: BOSZ, 2008. – 232 s.

¹³ Łoziński W. Prawem i lewem. – S. 191.

¹⁴ Ibidem. – S. 182.

¹⁵ Ibidem. – S. 183.

¹⁶ Ibidem. – S. 190.

¹⁷ Ibidem. – S. 423.

¹⁸ Ibidem. – S. 242.

¹⁹ Ibidem. – S. 525–527.

²⁰ Ibidem. – S. 442.

²¹ Ibidem. – S. 531.

²² Ibidem. – S. 616.

Тарас Гриневич.

Дослідження історії Перемишльської землі у творчості Владислава Лозінського.

У статті аналізуються погляди видатного історика родом із Дрогобиччини Владислава Лозінського на історію східної частини Перемишльської землі. Висвітлюється дослідження вченим історії селянського життя, розбійницьких рухів та життя і приватних воєн між місцевою шляхтою.

Taras Hrynewych.

The Investigation of the Peremyshl Land In Vladyslav Lozynskyi's Creativity.

In the article the views on the history of the eastern part of the Peremyshl land of Wladyslaw Lozynski, the outstanding historian born in the Drohobych land, are subjected to analysis. The publication illuminates the scientist's research into the history of rural life, brigand campaigns, life and private wars among the local gentry.